

Зависимост на експресивността на рисунката при 5–6-годишните деца от спонтанността в изразяването

Петя Чешмеджиева

Dependence of the expressivity of drawings of children aged 5-6 on spontaneity of expression:

The paper reports data results from a case-study of children's drawings tracing the development of expressivity under the influence of specifically designed artistic activities. What is demonstrated is the importance of spontaneity factor for the expressivity of the drawings as well as the psycho-prophylactic role of this method in the kindergarten environment.

Key words: *Child's drawing; Expressivity; Artistic expression; Spontaneity; Psycho prophylaxis; Preschool age.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящият доклад представя резултати от експериментално изследване върху развитието на детската рисунка при възпитанието на 4-6-годишни деца чрез изкуствата. Установена е зависимост на експресивността на рисунката от спонтанността в изразяването при деца на 5-6 г. Отчитат се тенденциите, характерни за тази възраст, които оформят профила на художествената изразителност на детската рисунка по показатели.

Понятието *експресивност* в изкуствата означава художествена изразителност, но по отношение на детската рисунка го разглеждаме и като свобода на изказа, и като преживяване, като емоция, изказана с езика на тялото или пък с думи (децата често си говорят, когато рисуват, съчиняват цели истории, след като са завършили рисунката, която ги е вдъхновила), като отношение към изобразяваното – красивото и доброто се рисуват красиво, а грозното и лошото се рисуват грозно, небрежно, като се деформират. Експресивността носи живот на картината. Тя проявява детските мисли, чувства, настроение, отношение.

Цел на изследването е да се установи емоционалното естетическо преживяване при общуване с различни изкуства като стимулатор за художествената активност и за развитие на изразителността в рисунката на децата в тази възраст. Към тази цел ни водиха следните задачи: 1. Беше априори експериментален модел, който включва образци за стимулация за констатираща, развиваща и втора констатираща част. Използваха се произведения от художествената литература, музиката, театъра, които стимулират възприятията за по-богато естетическо преживяване и емоционален отклик чрез рисунка, апликация или пластика по асоциация или илюстрация, чрез индивидуална танцова или групова импровизация, чрез съчиняване детски литературни творби, вдъхновени от срещата с изкуството. 2. Проверяват се възможностите на експерименталния модел по отношение на преодоляването на когнитивния и социален дефицит и като средство за психопрофилактика в предучилищното детство, както и за съхраняване на спонтанността. 3. Сравняват се резултати от изобразителната дейност на децата от експерименталната и контролната група.

Според психолого-педагогическите изследвания чрез цветовете и начина им на полагане детето кодира своето отношение към образа – декоративно и старателно, ако го харесва, или надраскано и небрежно, ако има отрицателно отношение към него. Този естествен начин на изразяване обаче – отбелязва В. Мухина – често се загубва в развитието на детето по пътя на научаването на изобразяването на предметите с характерната им форма и съответните им „подражателни“ цветове, които в малката група на детската градина обикновено са предварително нагласени за всеки образ в рисунката от учителката [6]. На естествената склонност на децата за изразяване чрез рисунката се базира разработването и популяризирането на методики за психодиагностика, особено приложими в предучилищна възраст (Д.

Батоева, И. Башовски, М. Дачева, Е. Драголова, Д. Маринова, Д. Маркова и др.). Използвайки и проективни тестове в изследване на заниманията с изкуството за творческото и интелектуално развитие, П. Легкоступ подчертава, че „рисунокът е изразител на дейност, в която има емоционално разтоварване на детето, тя носи не само естетическо съдържание, но и психически заряд, който корелира с възможностите на детето“ [4].

В теорията и методиката на изобразителните дейности е отдавна разработен въпросът за въздействието на подход, интегриращ произведения от различните изкуства, който има развиващо значение за детската личност и влияе на повишаване на художествената изразителност и на социалния опит (Ц. Шейтанова, О. Занков, Л. Ангелова, П. Легкоступ). Корените на идеята за *възпитание чрез изкуството* се откриват още в Древността. Н. Бояджиева проследява нейното развитие до първите десетилетия на XX век в Европа и в България и обяснява понятието, което „включва възможността на цялостното използване на произведенията (...) с присъщите им ценности, методи, похвати и функции за основно средство в педагогическия процес за осъществяване на глобалните цели на възпитанието, образованието и обучението на даден конкретно исторически етап.“ [2] Съобразявайки се с увлеченията и крайностите, както и с положителните страни и достижения, характеризирайки теорията и практиката на дидактическото изкуство, пристъпваме към идеята за възпитание чрез изкуството с намерение да обосновем ролята на такъв подход като превенция на негативите от икономическите процеси у нас и реформирането на образователната система. Разработваме този проблем и в съгласие с твърдението на О. Занков, че „обучението и импулсивността в изобразителната дейност на децата са органически свързани и не бива да се противопоставят“ [3], но търсим възможности за усъвършенстване на методиките за диагностика на детската изобразителната дейност, предложени от автора.

Изследването установи се, че изборът на цвят се основава на цветовото предпочитание, което е допускано (В. Мухина, Е. Алексиева, П. Легкоступ), но не достатъчно изследвано досега. Открихме този избор като важен признак на свободата на изразяване. В психологията предпочитанието към студени или топли цветове се счита за предпоставена от физиологията нагласа. Й. Шванцара твърди, че е несъмнена зависимостта им от обективите физически характеристики [7]. Затова предприехме индивидуално изследване на цветовете предпочитания на децата и проследихме как те се отразяват при използването на цвета като средство за предаване на отношение към изобразявания обект. Тук отчитаме как естественото развитие и формиращият експеримент се отразяват на показателите *равновесие и ритъм* и *използване на нехармонични пропорции, деформации за характеризане на отрицателни образи*, по които в пилотния експеримент нямаше значителна разлика между двете изследвани групи. Поради силната роля на подражанието в предучилищна възраст в предпазените ситуации се постигат добри постижения, но в свободното рисуване отново се проявяват тенденциите за ниски стойности по тези показатели. Това оформи тезата, че само по себе си научаването не може да компенсира непостигнатата вътрешна хармония и негативното отношение на детето към себе си, които се отразяват в рисунката чрез децентрираност на образите, дефицит на ритмичност, неяснота в съдържанието и замисляна, колебания в предаването на отношение към изобразяваното поради неувереност в изразяването. Точно в това виждаме значението на заниманията с изкуства – да стимулират емоционалното естетическо преживяване и да улесняват изразяването му, което окуражава детето символично да отработи свои негативни преживявания или да визуализира своя стремеж към вътрешна хармония, разрешавайки конфликта у себе си между красиво и грозно, добро и зло.

Изследване на зависимостта на експресивността на детската рисунка от спонтанността в изразяването

Използвахме следните методи: за организация на изследването – сравнителен метод; за обработката на първичната емпирична информация – количествени и качествени методи; за регистриране на резултатите от дейността на двете групи – наличието на признаци на експресивност в рисунката по критерии и показатели; за събиране на първична емпирична информация – наблюдение, експеримент, беседа, тест, анализ на резултатите от дейността, експертна оценка и контент-анализът. Предстоят дисперсионни анализи, използвани в аналогични изследвания [1, 54]. Вторият етап от експеримента обхваща 54 деца във възрастта 5-6 г., от две групи по 27 деца от гр. Русе – експериментална група (ЕГ) от ЦДГ „Пинокио“ и контролна група (КГ) от ЦДГ „Иглика“, като наблюденията върху ефекта му при ЕГ продължиха и през последната за детската градина предучилищна група. За отчитане на емоционално-афективния компонент на значението, което дадени цветове имат за различните лица беше използвана методиката на семантичния диференциал по Е. Алексиева [1, 58]. После данните се съпоставиха с направените избори от цветен компютърен тест за изследване на актуалните цветови предпочитания. За проучване на самооценката и Аз-образа използвахме методика за изследване личността на детето „Нарисувай себе си“ от Н. Александрова [5] (Фигура 4). След експерименталното въздействие бяха сравнени резултатите на ЕГ и КГ (фиг. 1, 2 и 3) по критерии и показатели на тестови рисунки по три теми: декоративна – „Моята възглавничка“, негативна – „Страшният сън“ и позитивна „Човече и светофар“. За последните две бяха използвани като стимули стихотворения за деца.

Фигура 1

Показатели: 1 – Съдържание, замисъл; 2 – Цветовете като изразно средство; 3 – Усет за равновесие; 4 – Усет за ритъм; 5 – Допълнителни изображения; 6 – Характерна поза, движение, състояние; 7 – Отношение към дейността; 8 – Отношение към рисунката; 9 – Отношение към изобразяването чрез цветовете; 10 – Отношение към изобразяването чрез графичното изграждане на формата – хармонично, декоративно / нехармонично, деформирано.

За анализа на резултатите използвахме скалата на Венделер за словесна оценка. При декоративното рисуване при ЕГ се наблюдава високо равнище по *съдържание, замисъл, използване на цветовете като изразно средство* при съответното добро равнище в КГ по същите показатели, както и при *предаване на отношение към изобразяването чрез цветовете и чрез графичното изграждане*. Еднакво високо равнище и двете групи показват за *отношение към рисунката*, а високо с превес на резултатите при ЕГ е за *предаване на характерна поза, движение, състояние*, както и за *отношение към дейността рисуване*. Добро и за двете групи е равнището за използване на допълнителни изображения, а *усетът за равновесие и ритъм* при КГ е на задоволително равнище спрямо добро при ЕГ. Значителната разлика и при двете групи по тези показатели спрямо резултатите по останалите доказва, че равновесието и ритъмът не са характерни за развитието на рисунката на този етап. Това би могло да се обясни с неустойчивостта и

ограничения обхват на вниманието в тази възраст, което възпрепятства зрителния контрол върху цялата изобразителна повърхност. Въпреки като цяло по-ниските резултати и в двете групи, при ЕГ те са в рамките на доброто равнище, а при КГ – задоволителни. Тази разлика в резултатите по-скоро се дължи на развиващото рисуване в условията на експерименталното въздействие с изкуствата. Чрез пространствено-времето си съдържание тези показатели отразяват, от една страна, отношението към себе си, а от друга страна, предоставят информация за развитие на когнитивната сфера – внимание, памет, мислене чрез повишената хармоничност в овладяване на изобразителното пространство чрез рисунката.

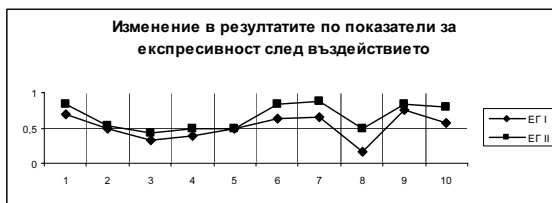
Фигура 2

Фигура 3

От резултатите по негативната и позитивна тестова тема по същите показатели разбираме, че децата и от двете групи постигат висока експресивност в сходни стойности по отношение на *съдържание на рисунките, използването на цвета като изразно средство, предаване на характерна поза, движение, състояние, отношение към рисуването и конкретната рисунка и предаване на отношението към изобразяваното чрез цвят и графичното изграждане на формите*. В по-ниските стойности, но с превес в резултатите на ЕГ са *усетът за равновесие и ритъм и използването на допълнителни изображения*. Интерес представляват по-високите резултати и при двете групи при рисунката по негативната тема за *цвета като изразно средство и за предаване на отношение към изобразяваното*. Това доказва, че негативните преживявания представляват по-силен стимул за изява на експресивността в разглежданата възраст, което отново потвърждава ролята на рисунката за диагностика на психически състояния, а също и за отработване на негативните преживявания. Значително по-високи стойности при позитивната тема имат резултатите на ЕГ за *съдържание на рисунката, равновесие и ритъм, използване на допълнителни изображения и предаване на характерна поза, движение, състояние*, както и на *отношение към изобразяваното*. Това показва и ролята на заниманията с изкуствата за положителния емоционален отклик и по-голямата свободата на изразяването му в рисунките при ЕГ.

Представа за настъпилата промяна от експеримента при ЕГ (фиг. 4) ни дават и резултатите по методиката „Нарисувай себе си“, за която определихме показатели, съчетаващи признаци на художествена изразителност и психологичните белези на самооценката: **Изграждане на формата:** 1. Старателно или деформирано; 2. С равномерен или блед / силен натиск; 3. Със или без декоративност. **Характер на изображението:** 4. Развито за възрастта или примитивно; 5. Наличие или липса на основни части; 6. Нормално голяма фигура или миниатюра / прекомерно голяма; 7. Уравновесена или неуравновесена; 8. Динамична или статична; 9. Позитивна лицева емоция или негативна/неутрална емоция; 10. Центрирана или децентрирана.

Фигура 4

По изследваните показатели се наблюдава повишена експресивност по отношение на големината на фигурата, уравнивесеност, движение, позитивна лицева емоция и центрираност, отнасяща се в по-голяма степен за хоризонталното разполагане – на времевите зони в рисунката. Вертикалното разположение показва преобладаващо разположение в долната част на листа, наричана още зона на действието в рисунките. Последното отразява стремежа на детето в тази възраст да се утвърждава и да израства, идентифицирайки се с можещите значими възрастни.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Резултатите позволяват да се направят следните изводи: 1. Съществуват основания да се преразгледат научните постановки в педагогическата литература, допускащи противоречия с акцентирването на научаването като основен механизъм за усвояване както на изобразителната грамотност, така и на художествената изразителност. 2. Емоционалното преживяване не само на творби на изкуствата, но и на ситуации от бита на детето е стимулатор на проявата на отношение в рисунката и в другите форми за пресъздаване на впечатления, настроения, оценки. Чрез него функционира и се проявява детската спонтанност.

На базата на изводите и опита от това изследване считаме за препоръчително разработването на програмни системи за интегрирано възприемане и пресъздаване на творби от различни видове изкуства със специално подбрано съдържание – образци на художествената литература, музиката, изобразителното изкуство, подходящи за реализиране на такъв подход, особено приложим в непреднамерените ситуации.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Алексиева, Е., Рисунките в психологическото изследване на личността. С, 2000, 54-58.
- [2] Бояджиева, Н., Възпитание чрез изкуството. С., 1994, 19-20.
- [3] Занков, О., Развитие и диагностика на изобразителните способности на децата от предучилищна и начална училищна възраст. В.Т., 2005, 8.
- [4] Легкоступ, П., Изкуство, творчество, интелектуално възпитание. В. Търново, 2006, 138.
- [5] Минчев, Б. и др., Ръководство за изследване на детето – I част. С., 2000, 231.
- [6] Мухина, В., Изобразителната дейност на детето като форма за усвояване на социалния опит. С., 1985, 208.
- [7] Шванцара, Й. и др., Диагностика на психичното развитие. С., 1988, 239.

За контакти:

Петя Георгиева Чешмеджиева, ЦДГ "Пинокио" – Русе, докторант на ШУ „Е. К. Преславски“, катедра „Педагогика и управление на образованието“, тел.: 0887923413, e-mail: petia.cheshmedzhieva@gmail.com

Докладът е рецензиран.